

Smiljana Milinkov¹

Odsek za medijske studije

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Primljeno: 1. 7. 2016.

Prihvaćeno: 8. 11. 2016.

doi: 10.19090/gff.2016.1.229-247

UDK: 305-055.2:[37.041:070

Pregledni naučni rad

PROFESIONALNI I RODNI IDENTITET NOVINARKI U VOJVODINI – NOVINARKE KAO *DRUGE*²

Rad se bavi položajem žena u novinarstvu u Vojvodini sa idejom da istraži uticaj i ukrštanje različitih faktora, kao što su rod, profesija, obrazovanje, etnička pripadnost i društveni položaj na formiranje identiteta novinarki. Žene u novinarsku profesiju ulaze kao *druge*, a kako pojedina istraživanja pokazuju (Milivojević, 2011, Matović, 2013), bez obzira na brojnost žena u medijima, profesionalna i društvena moć i dalje pripada muškarcima jer oni i dalje drže upravljačke strukture u medijima. Novinarke pripadnice manjinskih nacionalnih zajednica su dvostruko *drugo* u odnosu na novinarke iz većinske zajednice i muške kolege u sopstvenoj zajednici. Istraživanje je rađeno po metodi usmenih životnih priča 16 novinarki različitih generacija koje su radile ili rade u različitim medijima u Vojvodini, na jeziku većinskog naroda ili na jezicima manjinskih nacionalnih zajednica. Rezultati istraživanja ukazuju na intersekcionalnost *drugosti* intervjuisanih novinarki jer se ne zasniva samo na polnim razlikama i relaciji muško-žensko već se temelji na različitim identitetskim kategorijama kao što su etnicitet, rod, jezik, starosna dob, socijalni status, društveni položaj i ideološki okvir.

Ključne reči: rod, profesija, novinarke, mediji, *drugost*, Vojvodina.

1. UVOD

Žensko iskustvo je, prema Doroti Smit (Dorothy Smith) „osnova” feminističkog znanja. Različiti ženski životi i raznolika iskustva mogu biti početna tačka za postavljanje novih, važnih pitanja ne samo o tim životima, već i o životima muškaraca i društvenim institucijama koje su stvorili prevashodno muškarci sa namerom da služe „čovečanstvu” (prema Harding, 2005: 233).

Izučavanje profesionalnog statusa, stepena obrazovanja i društvenog položaja novinarki iz perspektive sopstvenog iskustva do sada nije bilo predmet naučnih istraživanja u Srbiji. Lične priče pojedinih novinarki mogu se pronaći u publikovanim sećanjima žena iz etničkih zajednica koje žive u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini (Romkinje, Mađarice, Rumunke, Rusinke, Slovačkinje,) međutim u analizi navedenog empirijskog materijala profesionalni identitet žena

---

¹ smilinkova@ff.uns.ac.rs

² Rad je proistekao na osnovu dela doktorske disertacije „Formalno i neformalno obrazovanje i profesionalni status novinarki u Vojvodini – rodna perspektiva” rađene pod mentorstvom prof. dr Milice Andevski i odbranjene 14. 06. 2016. godine u Centru za rodne studije u okviru ACIMSI programa Univerziteta u Novom Sadu.

postavljen je u drugi plan.

U domaćoj literaturi beležena su sećanja i svedočenja poznatih žena, kao što su političarka Vesna Pešić (2000) i antropološkinja Zagorka Golubović (2001) ili svedočenja Bošnjakinja o ratu koje je prikupila sociološkinja Janja Beč (1997), međutim beleženje iskustava nepoznatih žena počinje 1998. godine projektom „Životne priče žena u Vojvodini” Udruženja građana „Ženske studije i istraživanja” iz Novog Sada. „*Sećanja žena* mogu se čitati kao traganje za suštinom Bića žene pod naslagama patrijarhata. Ili kao (zakasnelo) traganje za jedinstvom ispod ruševina sveta utemeljenog na razlikama” (Čanak, 2008: 15).

Marijana Čanak smatra da *sećanje žena* dekonstruiše žanr biografije. „Biografija više nije privilegija znamenitih, ona je pravo svakog ljudskog trajanja, a dekonstrukciju pojačava činjenica da je ženama kroz vekove osporavano pravo na znamenitost, da su tragovi ženskog trajanja dugo ostajali nevidljivi” (Čanak, 2008: 12).

Žene su u pogledu prava na obrazovanje bile *druge* sve do kraja Drugog svetskog rata, a tek u drugoj polovini 20. veka u tadašnjem jugoslovenskom društvu dolazi do školovanja žena u većem broju. Skoro čitav vek ranije, početkom emancipacije žena, beleže se i prve aktivnosti novinarki kod nas, a Julijana Radivojević, koja je 1829. uređivala almanah Talije, bila je prva novinarka i urednica časopisa na srpskom jeziku (Stojaković, 2012: 25).

Žene u novinarsku profesiju ulaze kao *druge*, a kako pojedina istraživanja pokazuju (Milivojević, 2011; Matović, 2013), bez obzira na brojnost žena u medijima, profesionalna i društvena moć i dalje pripada muškarcima jer oni i dalje drže upravljačke strukture u medijima (Milinkov, 2015: 122). Novinarke pripadnice manjinskih nacionalnih zajednica su dvostruko *drugo* u odnosu na novinarke iz većinske zajednice i muške kolege u sopstvenoj zajednici. Navedeno potvrđuje podatak da se među sto najvećih srpskih novinara, odabranih povodom obeležavanja 200. godišnjice novinarstva u Srbiji (1791–1991) nalaze svega tri žene: Maga Magazinović, Milica Jakovljević (Mir-Jam) i Desa Glišić (Nedeljković, 2009: 90).

U 21. veku, bez obzira na povećan broj žena u medijima, novinarke su u široj društvenoj zajednici slabo prepoznatljive. Termin „seksizam u nauci” kojim se označava specifična varijanta segregacije po polu u društvenim naukama po kojoj se „jasnije ističu, prepoznaju i vide interesi i aktivnosti muškaraca, te se zahvaljujući dominantnom patrijarhalnom sistemu vrednosti pridaje veći značaj i prestiž muškim ulogama nego ženskim” (Papić–Sklevicky, 2003: 10) primenljiv je i u sferi novinarstva, budući da se među „velikane novinarstva” uglavnom svrstavaju samo muškarci, što potvrđuje podatak da se među 26 novinara čije su biografije date u knjizi *Velikani srpske štampe* (Boarov–Barović, 2012) nalazi samo jedna žena, Milica Jakovljević (Mir-Jam).

Ideja istraživanja o položaju žena u novinarstvu u Vojvodini je da se rasvetli uticaj i ukrštanje različitih faktora, kao što su rod, profesija, obrazovanje, etnička pripadnost i društveni položaj na formiranje identiteta novinarki. Cilj rada je da

na osnovu teorijskog koncepta *drugosti* i teorije interseksionalnosti, koristeći metod usmene životne priče, analizira rodnu dimenziju novinarske profesije i dekonstruiše patrijarhalni kognitivni okvir individualnog i društvenog života u drugoj polovini 20. i početkom 21. veka u Vojvodini.

2. METOD I KORPUS ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je sprovedeno po metodu *životne priče* (life story, oral history) kao jednom od dominantnih metoda u interdisciplinarnim rodnim studijama. *Životne priče* imaju potencijal prikazivanja uloge žena u istoriji kao i uvođenje ženskog iskustva u pisana dokumenta (prema Reinharz, Davidman, 1992).

Postupak beleženja životnih priča predstavlja relacioni metod koji podrazumeva poseban odnos između učesnika: kazivača/kazivačica i istraživača/istraživačica. „Životna priča je priča koju je neka osoba izabrala da ispriča o svom životu, iskazana što je moguće potpunije i iskrenije o onome što se ta osoba seća i o čemu želi da i drugi znaju” (Tierney–Clemens, 2012, u Kovačević–Antonijević–Trebješanin, 2013: 950).

Prema Džudi Adams (Judy Adams), ovaj proces predstavlja značajno iskustvo ne samo za istraživačicu, nego i za pripovedačicu.

Ženska životna priča je potom i feministički susret, čak i kada sama pripovedačica nije feministkinja. Ona je nova vrsta materijala o ženama u nastajanju; ona je potvrda ženskog iskustva, komunikacija među ženama iz različitih generacija, otkrivanje naših sopstvenih korena i razvijanje kontinuiteta koji nam je spočitavan u tradicionalnim istorijskim izvorima (Adams, 2011: 5).

Životna priča je konstrukt žene koji ona na osnovu sećanja formira tokom naracije, pričajući tok događaja od detinjstva do zrelog doba i odabirajući one događaje za koje procenjuje da su važni u tom trenutku sa tim sagovornikom (prema Savić, 2015: 504).

Za uzorak istraživanja odabrano je 16 novinarki različitih generacija koje zadovoljavaju neke od postavljenih kriterijuma: novinarkе koje su u profesiji duže od dvadeset godina; novinarkе za koje u društvenoj i profesionalnoj zajednici postoji konsenzus da su ostvarile značajan profesionalan doprinos i podigle ugled novinarstvu; novinarkе koje rade (ili su radile) u različitim medijima (štampa, radio, televizija) na jezicima većinskog naroda i na jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini; novinarkе koje su dobile društvena i profesionalna priznanja (organizacija, institucija i novinarskih udruženja); novinarkе pripadnice većinskog naroda i različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini.

Ukupno je 21 sat i 22 minuta audio zapisa, što predstavlja 332 stranice transkribovanog teksta, odnosno 311 autorizovanog teksta pripremljenog za istraživanje na jeziku većinskog naroda.

Polazna jedinica analize je odgovor novinarkе na postavljeno pitanje

istraživačice. Sledeća je paragraf u okviru odgovora, dok je najmanja jedinica analize rečenica (klauza), gramatička jedinica koja mora imati predikat (Savić, 1991: 58).

3. TEORIJSKI OKVIR: IDENTITETI I RODNA PITANJA PROFESIJE

Prema Sandri Harding, postoje dve feminističke teorije naučnog i tehnološkog znanja: feministički empirizam i epistemologije feminističkog stanovišta. Feministički empirizam bavi se pitanjima koja su važna liberalnom feminizmu i među feminističkim teorijama najbliži je konvencionalnim filozofijama nauke koje insistiraju na epistemološkom unitarizmu. Prema ovoj teoriji i žene mogu, bez obzira na aktivnosti u privatnom životu, da daju doprinos nauci kao i muškarci, a utiču i da rezultati istraživanja budu pouzdaniji i manje androcentrični, odnosno da se sa njih uklone seksistički „otisci”. Teorija feminističkog stanovišta polazi od pretpostavke da su moć i znanje povezani, ali i da ne pripada svo znanje onima koji su moćni, te se tu uvodi razmišljanje „graničnog područja” (prema Harding, 2005: 119–122).

Iskustvo žena u novinarstvu, koje su brojnije u odnosu na muške kolege ali bez stvarne društvene moći, može se postaviti u okvire teorije stanovišta kao „važan resurs za proizvodnju znanja koje se mogu naći kad se u istraživačkim projektima krene od pitanja koja se javljaju u životima žena, a ne samo od dominantnih androcentričnih konceptualnih okvira naučnih disciplina i šireg društvenog poretka” (Harding, 2005: 227–228).

Postmoderni feminizam postavlja problem ukrštanja rodni razlika sa svim ostalim razlikama – etničkim, nacionalnim i statusnim, kao i dalji uticaj patrijarhalnog diskursa na formiranje mišljenja, saznanja, etičko i političko delovanje. Teorija interseksionalnosti ukazuje na međusobno povezane različitih dimenzija iz kojih se sastoji identitet. Ona objedinjuje sve faktore koji zajedno čine naše političke identitete: rod, rasu, etničku pripadnost, klasu i društveni položaj, seksualnost, fizičke sposobnosti, uzrast, nacionalnost i tako dalje. Interseksionalnost ne samo da rasvetljava razlike među ženama, već i ono što im je zajedničko (prema Crenshaw, 1991).

3.1. *Žena kao drugi – obrazovanje i profesija*

Knjigom *Drugi pol* (1949) filozofkinja Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir) postavlja tezu žene kao *druge*. Pitanjem *drugog* u 20. veku bave se i Huserl, Hajdager i Sartr, a *drugost* je prisutna i u Hegelovoj *Fenomenologiji duha*, kao osnovna kategorija ljudske misli jer se nijedna zajednica nikada ne definiše kao *jedno* bez neposrednog postavljanja *drugog* prema sebi (Bovoar, 1983: 13). Međutim, Simon de Bovoar postavljajući pitanje „Šta je žena?” i odgovarajući dokumentovanim tvrdnjama proizašlim iz različitih disciplinarnih sadržaja i suprotstavljenih stanovišta pokazuje da u položaju žene nema ničeg esencijalnog i supstancijalnog kao što je bilo do tada u filozofski apstrahovanoj kategoriji

drugog. Bovoar iskazuje ženu kao sadržaj kategorije *drugi* time što se ona percipira kao nedostatak, kao negativ, kao „promašeni muškarac” (izjava svetog Tome o ženama) (prema Duhaček, 2014: 243–248). „Ona se determiniše i razlikuje od muškarca, a ne on u odnosu na nju – ona je nebitno prema bitnom. On je Subjekt, Apsolut; ona je Drugi” (Bovoar, 1983: 12).

Promišljajući Hegelovu tezu o neprijateljstvu u sopstvenoj svesti prema svakoj drugoj svesti jer subjekat suprotstavljajući se nastoji da se afirmiše kao bitno i da drugo preobrazi u nebitno – objekat, Simon de Bovoar konstatuje da i druga svest njemu suprotstavlja sličan zahtev te su individue i grupe primorane da priznaju uzajamnost svojih odnosa. „Kako onda da između polova nije postavljena ta uzajamnost, da se jedan od činilaca afirmisao kao jedino bitni, negirajući svaku relativnost u odnosu na svoj korelativ, definišući ga kao čistu drugost? Zašto žene ne opovrgavaju mušku suverenost [...]. Otkud ženi ta pokornost?” (Bovoar, 1983: 14). Analizirajući istorijske događaje, Bovoar navodi da su postojali periodi kada su jaki potčinjavali slabe, većina manjinu, jedna kategorija uspevala da zavlada drugom, ali i da neka situacija nastala vremenom može da se izmeni u drugom periodu, te da ni istorijska stvarnost, ni priroda nije nepromenljiva datost. „Ako se žena postavlja kao nebitnost koja se nikada ne preobraća u bitnost, znači da sama ne radi ništa za taj preobražaj” (Bovoar, 1983: 15).

Paralela se može povući i sa ženama u novinarstvu jer i kada se javno izjašnjavaju kao ravnopravne muškarcima i dalje sebe ne vide kao subjekat, već se postavljaju podređeno u odnosu na profesiju, čiji su okviri i pravila postavljeni kada su muškarci bili jedini u novinarstvu.

Bovoar postavlja tezu da se u stvari žena često dobro oseća u svojoj ulozi *drugog* jer odbiti da se bude *drugi*, odbiti da se saraduje sa muškarcem za ženu bi značilo odreći se svih koristi koje savez sa „višom kastom” može doneti. Takođe na taj način se izbegava „rizik” slobode, jer put „pasivne, otuđene, izgubljene individue, žrtve tuđe volje lišene svake vrednosti” je lak u odnosu na „patnju i napetost egzistencije autentično primljene” (prema Bovoar, 1983: 17). Za interjuisane novinarke može se konstatovati da su istrajne u zalaganju i borbi za slobodu ali ne ličnu slobodu sebe kao žene, jer je to nešto što se doživljava kao manje vredno i nedovoljno društveno opravdano u odnosu na slobodu novinarske profesije.

Krajem sedamdesetih godina prošlog veka sociološkinja Žarana Papić pokreće pitanje zašto žena koja je bila ikona svoga vremena i osvojila svoju nezavisnost i pravo na alternativnost nije uzmakla patrijarhalnim očekivanjima i nadanjima u samoj sebi (prema Zaharijević, Ivanović, Duhaček, 2012: 51). Iako je Simon de Bovoar za razliku od savremenica pokazivala čvrstinu u izgradnji principa kojim bi život podredila sopstvenim ciljevima i sebe smatrala „ostvarenom” osobom koja je izbegla teret „potlačenosti” koji analizira u *Drugom polu*, uspostavljajući superiorni stav prema ženama koje su živele kao „zavisne” osobe, ona ipak ističe i zasniva Sartrovu (Jean Paul Sartre) superiornost, uspostavljajući odnos u kome je Sartr (životni saputnik – prim.aut.) uvek bio ispred.

Pretpostavljajući Znanje kao netaknutu vrednost, prihvatajući intelektualizam koji uspostavlja razliku između ljudi po njihovom znanju, tj. opredeljujući se za istovetnu hijerarhizovanu strukturu vrednosti, Simon de Bovoar je zapravo u toj jednakosti morala da prizna da je Sartr zahvaljujući svojoj istorijskoj prednosti otišao „dalje” od nje (Papić, 1978, u Zaharijević, Ivanović, Duhaček, 2012: 58–61).

Žarana Papić konstatuje da žena i dalje svoj identitet određuje tek unutar nekog unapred postavljenog okvira i da ne postavlja ravnopravno osnovne principe, niti određuje oblik aktivnosti u njemu (isto: 65). Novinarke su takođe svesne problema rodne neravnopravnosti u društvu ali je doživljavaju kao još jedan (vrlo važan) vid povrede ljudskih prava, te borbu za bolji položaj žena stavljaju kao profesionalni zadatak, ali je teško vide i prihvataju kao lični problem.

Teoretičarke drugog talasa feminizma, poput Kejt Milet, Šulamit Fajerstoun, Monik Vitig i Džudit Batler (Kate Millett, Shulamith Firestone, Monique Wittig, Judith Butler prema Duhaček, 2014: 256), Simon de Bovoar kritikuju zbog mizoginije, jer se njeno neprijateljstvo prema ženi vidi u odnosu prema svemu što je specifično ženskom telu – menstruaciji, porođaju, dojenju, ženskoj požudi, svemu što uzima kontrolu nad sopstvenim telom i smešta je u područje neslobode, neautentičnosti i pasivnosti (Bahovec, 2011: 120).

Kod novinarki koje se bave informativno-političkim novinarstvom takođe je primetno minimalizovanje značaja svega što je žensko jer o ženskim specifičnostima retko pričaju pošto ih smatraju nebitnom temom za razgovor. Eva Bahovec piše da, ipak, mizoginija nije nikakva predrasuda „nedovoljno feminističkih” prethodnica (Meri Vulstonkraft, Simon de Bovoar), koje nisu bile u stanju da se suoče s vlastitom ženskošću jer, ako društvo ne bi bilo mizogino i ako slika žene ne bi odgovarala tom društvu, onda i mizogini feminizam ne bi bio potreban (Bahovec, 2011: 122).

Postmoderni teoretičari (Michel Foucault, 2006, Jacques Derrida, 2000) smatrajući da ne može postojati jedan privilegovani diskurs, jedno privilegovano znanje i istina i zagovarajući mnoštvo diskursa, znanja i istina, kritikuju pojmovne parove koji strukturiraju zapadnu misao poput subjekat – objekat, racionalno – iracionalno, priroda – kultura pošto oni ne uvode načelo jednakosti već pretpostavljaju hijerarhiju u kojoj je jedna strana uvek privilegovana u odnosu na drugu. Feministkinje ovome dodaju bitnu komponentu da su po hijerarhijski strukturisanom mišljenju žene tradicionalno tretirane kao manje vrednovan pojmovni par (prema Blagojević, Lončarević, 2011: 203–204).

Jedna od osnovnih pretpostavki postmodernosti je da je realnost diskurzivno konstruisana, odnosno da subjekat nikada nije isti i identičan sa samim sobom jer je uvek proizveden odnosom sa drugim (Blagojević, Lončarević, 2011: 204). Fuko ukazuje na društvenu relevantnost diskursa jer način na koji govorimo o svetu oblikuje naše ponašanje i vrstu sveta koji želimo da stvorimo, kroz diskurs konstruišemo ono što doživljavamo kao realnost i čim naučimo da mislimo i

govorimo o realnosti na izvestan način više nije lako ili je nemoguće da o njoj govorimo na bezbroj drugih načina (Aničić, u Fuko, 2006: 188).

Novinarke u svojim pričama konstruišu stvarnost na osnovu sopstvenog iskustva proživljenih društveno-istorijskih događaja, međutim u procesu autorizacije dolazi do приметnog skraćivanja teksta što ukazuje na naučenost o poželjnoj realnosti koju žele predstaviti javnosti.

Teoretičarke postmodernog feminizma rodni identitet vide kao višestruko, jezički, kulturno, društveno, ideološki i politički uslovljen. Džudit Batler navodi da se rod ne uspostavlja uvek dosledno u različitim istorijskim kontekstima jer se ukršta sa rasnim, klasnim, etničkim, seksualnim i regionalnim vidovima diskurzivno uspostavljenih identiteta, te da je rod nemoguće razdvojiti od kulturnih i političkih ukrštanja u kojima se proizvodi i održava (Batler, 2010: 50).

Među postmodernim teoretičarkama i teoretičarima postoje različita mišljenja o politikama identiteta (Judith Butler, Elisabeth Grosz, Wendy Brown, Seyla Benhabib), međutim većina se slaže da politike identiteta moraju usvojiti usredsređenost na lokalno i pojedinačno. „Uprkos činjenici da opresije deluju na makroplanu, njihove posledice se očituju na mikroplanu u kontekstu konkretno proživljenih iskustava pojedinačnih bića” (Blagojević–Lončarević, 2011: 210).

Različito je iskustvo novinarki iz različitih etničkih zajednica koje su rođene, žive i rade u istom regionu (Vojvodina), a karakterišu ih određene lokalne specifičnosti u najvećoj meri izražene u periodu detinjstva, koje se kasnije najviše manifestuju na polju doživljaja rodnog i profesionalnog identiteta, a potom i sopstvenog medijskog uticaja i moći.

4. NOVINARKE KAO DRUGE – ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Polazeći od feminističkog istraživačkog pristupa metod životne priče se fokusira na osećanja ljudi a ne samo na događaje koji se smatraju bitnim delom istorijskog sećanja društva. Životne priče novinarki iz Vojvodine zasnivaju se na autobiografskim podacima, koje one, s obzirom na izgrađenu svest o javnom interesu, smeštaju u društveno-istorijski kontekst, dajući političkim događajima lični, emotivni pečat. U diskursnim strategijama novinarki prisutan je feministički postulat „lično je političko” mada ne treba zanemariti činjenicu da je njihova misao vođena prevashodno interesom društva u celini, jer, uz pojedine izuzetke, ne uviđaju nužnost posebnog naglašavanja interesa žena, niti sebe kao žene.

Sećanja novinarki koje su karijeru počele šezdesetih i sedamdesetih godina potvrđuju pretpostavku da žene u novinarsku profesiju ulaze kao *druge*.

U prvim decenijama socijalističke Jugoslavije u novinarstvu su bili brojniji muškarci, što ilustruje rečenica jedne novinarkе: „Pa tada sam bila jedina, valjda mi je zato i bilo lepo” (I. H. K. 1944). Komentar rođake pokazuje na koji način je društvo posmatralo žene zaposlene u medijima u drugoj polovini 20. veka: „Svima kaže da sam spiker, sramota je da kaže da sam novinar” (Z. R. 1949).

Iako je većina (11) intervjuisanih novinarki visokoobrazovana, reč je o smerovima na fakultetima koje su uglavnom upisivale devojke (književnost,

srpski jezik), dok studije novinarstva prvi put pominje novinarka koja fakultet upisuje početkom devedesetih godina, što ukazuje na to da su žene bile *druge* i u pogledu formalnog obrazovanja za novinarsku profesiju.

Iako se u drugoj polovini 20. veka povećava broj žena u profesiji, one su bile i do danas ostaju *druge* kada je reč o upravljačkim strukturama u medijima.

„Urednici su uglavnom bili muškarci” (G. Š. T. 1948).

„Upravo je taj dopisnički način rada, pretpostavljam, razlog zašto je bilo manje žena ili gotovo da ih nije bilo među dopisnicima” (Ž. S. 1953).

„Ali je menadžment, rukovodstvo medijsko, uglavnom bilo muško” (Z. R. 1949).

„Ima više žena u redakciji ali one nisu na rukovodećim pozicijama, uglavnom rade novinarski i voditeljski posao” (L. O. 1973).

„Ali opet urednička mesta, naravno, drže uglavnom muškarci, koliko ja znam” (V. Š. 1948).

„Nema ih uopšte među vlasnicima medija ili je to zanemarljivo” (M. S. 1965).

Navedeno potvrđuje tezu o *staklenom plafonu* u profesiji jer žene uglavnom nisu u mogućnosti da dosegnu upravljačke strukture pošto te pozicije društvene i političke moći u medijima i dalje drže muškarci. Sem *vertikalne*, može se konstatovati i *horizontalna* segregacija muškaraca i žena zaposlenih u medijima. Iako se većina intervjuisanih novinarki bavila (bavi) inoformativno-političkim novinarstvom, primetan je njihov stav o polnoj predodređenosti bavljenja određenom vrstom novinarskog posla.

„U kulturnim redakcijama čini mi se ima više žena” (B. D. 1970).

„Na primer, u kulturi su uvek kod nas radile žene [...] Nismo nikad ni imali ženu novinarku u sportskoj redakciji” (I. S. 1977).

„U situaciji kada je novinar često i fizički ugrožen logičnije je da na ‘teren’ istrčavaju muškarci” (V. L. 1954).

Novinarke se u sećanjima uglavnom osvrću na istaknute muškarce u profesiji ili u svom bližem okruženju koji su uticali, u većoj ili manjoj meri, da zavole novinarstvo i da profesionalizam postave kao imperativ u svom radu.

„Kada sam počela sa pisanjem, na mene je, pored mog strica, veliki utisak ostavio još jedan čovek, Jožef Žaki (József Zsáki) iz našeg mesta. On je stalno isticao i ponavljao što sam za ceo život zapamtila da ‘pod našim podnebljem samo dobar čovek može da bude dobar novinar’” (G. Š. T. 1948).

„Pa dovoljno je ako kažem da sam imala privilegiju da radim u listu u kom je Staša Marinković bio glavni urednik, onda je sve jasno” (Ž. S. 1953).

„Urednik je tada bio Slobodan Arežina, za mene jedan od najprofesionalnijih

urednika. On je bio poput kapetana broda, koji vodi u određenom smeru, a vaše je da odradite taj mornarski posao" (V. L. 1954).

„Kolega i urednik Igor Božić, čovek koji zna, posao drži u malom prstu i koji je bio u svakom trenutku tu da sa tobom prođe svaki detalj koji je nejasan" (N. K. 1965).

„Postojala je jasna podela na novinare saradnike i velika imena NIN-a. De facto, neki od njih su i bili velika imena srpskog i jugoslovenskog novinarstva. I mi smo se s velikim poštovanjem, moram reći, strahopoštovanjem, odnosili prema njima" (M. S. 1965).

„U to vreme su se novinarstvom više bavili muškarci. Jedan od mojih uzora je takođe bio muškarac – Dragan Babić, tadašnji novinar i urednik TV Beograd. Sjajan lik, erudita u svakom smislu" (B. D. 1970).

Među imenima koja sagovornice navode kao uzore u novinarstvu nalaze se i pojedine novinarkе, ali je njihov broj manji. Bitno je napomenuti da se, kada se govori o novinarkama, uz obrazovanje i stručnost, pominje i izgled, što nije slučaj kada je reč o muškarcima.

„Hrvatsku novinarku Silviju Luks sam tada doživljavala kao ženski novinarski ideal. Bila je kompletna, imala je baš sve što televizija traži: erudiciju, obrazovanje, glas, stav i vrlo sofisticiran izgled" (M. S. 1965).

Ilustrativan je i primer urednice iz sedamdesetih godina Stanislave Filotić koja se pominje kao boemka među tadašnjim novinarima, što je tipična predstava o muškarcima u novinarstvu koji vole društvo i kafane.

„Caca Filotić je bila jedna od najvećih boema, njeni štosevi se prepričavaju i dan-danas po beogradskim kafanama, onim novinarskim" (V. Š. 1948).

Iako se novinarkе obuhvaćene istraživanjem ističu u svom profesionalnom radu, što potvrđuju nagrade i priznanja za novinarsku hrabrost i etiku, primetno je da one sebe kao žene stavljaju u drugi plan, dok prioritet daju muškarcima i samoj profesiji. Konstatacija: „Gledala sam da na muški način odgovorim tome i onda zbilja nije bilo nikakvih problema" (Ž. S. 1953) ukazuje na potrebu da se, bez obzira na postignuća, potisne žensko kako bi se naglasila sposobnost da se ipak muški odgovori izazovima profesije. Ovde se može konstatovati da novinarkе, minimalizujući svoj ženski identitet, smatraju da mogu biti i da jesu sasvim jednake muškarcima, ali sebe podređuju profesiji, koja je opet normirana po tradicionalnom principu budući da dnevni red (teorija *agenda setting*) postavljaju muškarci. U tom slučaju rodni identitet postaje *drugo* u odnosu na profesionalni, što je i mogući razlog zašto, bez obzira na načelno zalaganje za ravnopravan položaj žena u društvu, novinarkе ne doprinose mnogo afirmaciji rodno osetljivog pristupa medijima prilikom medijskog izveštavanja, ali i rodno

osetljivih politika u medijskim kućama. Pretpostavka je da se radi o preuzetom modelu profesionalnog funkcionisanja intervjuisanih novinarki.

Ukoliko se pod novinarskom kulturom (*journalism culture*) podrazumeva ono što novinar/novinarica oseća, misli, deluje i jeste u istorijskom trenutku i predstavlja stvaranje značenja realnosti, neprestano pregovaranje, određenu moć, kao i zajednički pogled na svet za grupu novinara (Melin, 2008) u slučaju većine novinarki može se konstatovati odsustvo rodno osetljive novinarske kulture.

Sa druge strane, bez obzira na potiskivanje ženskog identiteta u drugi plan u odnosu na profesiju, na osnovu ličnih priča, može se zaključiti da je novinarkama vrlo bitno što su se ostvarile kao majke. Od 16 novinarki šest nemaju decu, od čega tri pripadaju mlađim generacijama, što otvara prostor za potencijalno majčinstvo. Novinarka koja ne želi da ima decu oseća se kao *drugo* u odnosu na žene koje su majke, jer društvo diskriminiše one koji se ne uklapaju u tradicionalno shvatanje porodičnog života.

„Ako nisi u tom nekom šablonu koji ti je društvo nametnulo, a to je neka klasična porodica, odmah si problematičan, društvo te osuđuje i neprihvata. Mislim da je to skroz pogrešan ugao gledanja. Svako mora da ima slobodu izbora. Ako se zalažeš za neke građanske postulate, za slobodu govora, mišljenja, slobodu kretanja, onda ne vidim razlog da se boriš i za slobodu da budeš Ja kakav želiš da budeš, a ne kako ti neko drugi nameće” (B. D. 1970).

Koliko je jak pritisak patrijarhalnih društvenih normi na one koji izaberu način života koji se ne uklapa u tradicionalno postavljena pravila (bračna zajednica muškarca i žene, deca), može se zaključiti na primeru dveju novinarki penzionerki koje nemaju decu. U jednom slučaju, prisutna je diskursna strategija prećutkivanja svega što je u vezi sa privatnim životom, dok je u drugoj reč o strahu od javnosti, jer je konstatacija izrečena tokom snimanja razgovora da ima „sreću ili nesreću što nema porodicu” zbog specifičnosti posla, prilikom autorizacije izbrisana.

Da je i u komunističkom sistemu bilo problematično biti političko-ideološki *drugačiji*, govori i sećanje V. Š. na progon anarholiberala u prvoj polovini sedamdesetih godina (1973/74) u Jugoslaviji.

„Moj otac je bio anarholiberal i mi smo mi prošli kroz ‘toplog zeca’. Bojkot, proganjanja, prisluškivanja, to je baš bilo strašno. Javne blamaže. I tako smo se mi kao porodica našli u tom ružnom periodu. Meni su uzeli pasoš, ja sam bila državni neprijatelj” (V. Š. 1948).

Devedesetih godina, novinarke koje su radile u skladu sa profesionalnim standardima u odnosu na kolege i kolegice koje su prihvatale režimsku propagandu, u većinskom društvu su posmatrane kao *drugačije*, zbog čega su

proživljavale vređanja i neprijatne situacije.

„Velike pritiske koje sam imala, napise po novinama da sam izdajica, ustaša, bilo je u Dnevniku baš moje ime i prezime. Mog tatu su maltretirali na poslu, ja tad nisam imala još decu, ali su bile prozivke kada idem ulicom: 'Ustaša, ustašija'. Veliki grafiti 'Kurvo ustaška' bili su napisani po garaži pored mog ulaza" (M. F. 1968).

Novinarke pripadnice manjinskih nacionalnih zajednica su dvostruko *drugo* u odnosu na novinarke iz većinske zajednice i muškarce u sopstvenoj zajednici. Rusinka I. H. K. kaže da je osećala nepoverenje kolega u njene sposobnosti i kvalitet rada kada je nakon višegodišnjeg rada u *Ruskom slovu* prešla u pokrajinski list *Dnevnik*.

„Ako si ti ostao unutar nacionalne zajednice, onda se to računa da nisi mogao nigde drugde da odeš. I delom sam zadovoljila, a i ružno bi bilo da kažem zapušila usta, kad sam prešla u Dnevnik i to u dnevno novinarstvo da vodim kulturnu rubriku koja je pored političke ponekad i najjača. Tako da se nisam osećala inferiorno kad se posla tiče, ali sam imala osećaj, ne podsmeha, nego rekla bih nepoverenja – šta ona zna. Recimo, konkurisala sam za jedno mesto, pa kaže zar Rusinka da šefuje nama Srbima?" (I. H. K. 1944).

Navedeno svedočenje može da ukaže na osećaj inferiornosti, kao i na nedostatak samopouzdanja zbog načina na koji društvo prihvata manjinske grupe. Slična je priča i J. Č. G., koja radi u slovačkoj redakciji u okviru pokrajinskog javnog servisa *Radio televizije Vojvodina*, koja kaže da se dešava da ih kolege iz srpske redakcije posmatraju *drugačije*, ali i da se to ponekad oseti i u svakodnevnoj komunikaciji.

„Dešava se to i u okviru kuće jer se nekako gleda – vi Slovaci imate manje programa, imate više prava pa se borite stalno za nešto. Ali se oseća i na ulici, mislim da je to od devedesetih, pre toga nije bilo. Desilo mi se u prodavnici da mi kaže mlada prodavačica 'Vi čudno pričate'. Rekoh: 'Ne pričamo mi čudno, samo pričamo drugačije'" (J. Č. G. 1981).

Rusinka L. O. takođe kaže da se oseti drugačiji tretman manjinskih i većinskih redakcija na *Radio televiziji Vojvodine*.

„Kolege novinari sa prvog programa televizije, koje znam od ranije iz drugih medija, normalno saraduju sa nama iz manjinskih redakcija, ali ima i onih koji ne znaju gde se nalaze naše redakcije, ne znaju da su naše kancelarije samo jedan sprat iznad njih, prosto im to nije važno. Osim toga,

mного više moramo da se trudimo da dobijemo ekipe za snimanje događaja nego što je slučaj s novinarima s prvog programa koji uvek imaju ekipu na raspolaganju" (L. O. 1973).

Novinarka G. Š. T. kaže da se u novinarstvu nikad nije osećala *drugačije* zbog pripadnosti mađarskoj nacionalnoj zajednici ali je na probleme nailazila u nekim svakodnevnim situacijama, kada, na primer, nije u mogućnosti da pošalje telegram na mađarskom jeziku.

„Na radnom mestu – bilo kojem – uglavnom nisam imala poteškoća, barem što se moga posla tiče direktno nisam osetila da sam zbog nacionalne pripadnosti manje vrednovana. Nisam imala većih problema ni zbog toga što ne govorim perfektno srpski. A kada sistem ne funkcioniše – mada bi bilo poželjno u vekovnoj višenacionalnoj sredini – to izaziva otpor u čoveku. Polazim od sebe, neprijatno se osećam ako dobijem stomačnu nervozu kada želim da pošaljem taj telegram, jer mi savetuje službeno lice da to činim na srpskom, kako ne bi pogrešili. A kako da napišem na srpskom kada šaljem mađarskoj porodici?" (G. Š. T. 1948).

Novinarka Ž. S. kaže da nikad nije osećala da je profesionalno i uopšte u društvu manje vrednovana ili diskriminisana zbog toga što pripada manjinskoj nacionalnoj zajednici, ali se osećala da je *drugačije* posmatraju kada u većinski srpskoj redakciji progovori na mađarskom jeziku.

„Ja se recimo sećam, radila sam u Borbi, beogradska redakcija, završi se sastanak i ja se javim telefonom kući da im kažem kada ću da krenem nazad i normalno govorim na svom maternjem jeziku sa svojim mužem. I onog trenutka kad ja progovorim mađarski, udari ih po ušima – nisu navikli. U jednom trenutku vas pogledaju kao neku egzotiku. Moguće da je devedesetih, ne smem da tvrdim, bilo nemoguće da ja budem šef dopisništva na primer, prosto zato što je prezime takvo kakvo je" (Ž. S. 1953).

Novinarke iz manjinskih nacionalnih zajednica svedoče da su osetile da kolege sunarodnici doživljavaju kao izdaju to što one rade ili su prethodno radile u medijima koji izveštavaju na većinskom (srpskom) jeziku, što ukazuje na to da su posmatrane kao *drugačije*, zato što se nisu ponašale u skladu sa normama sopstvene zajednice. Navedeno ilustruje primer novinarko L. O. koja nakon rada u medijima na srpskom jeziku, ponovo počinje da radi u rusinskoj redakciji.

„U početku uopšte nisu bili oduševljeni, nisu me poznavali, delovala sam im *drugačije*. Posle nedelju dana otvoreno su me pitali da li sam ja špijun, da li me je rukovodstvo postavilo u redakciju da ih prisluškujem i da prenosim šta oni pričaju" (L. O. 1973).

„Pa jedno vreme sam imala osećaj da me moji Rusini smatraju kao da sam ih izneverila” (I. H. K. 1944).

Iskustvo novinarkе T. S., koja je osnovnu školu i fakultet završila na rumunskom a srednju školu na srpskom, pokazuje da se *drugost* gotovo identično doživljava, bez obzira da li je reč o manjoj ili većoj društvenoj grupi.

„Kada sam bila u Zrenjaninu svi su me nazvali Teo Rumunka, ja kažem: 'Ljudi moji ja jesam Rumunka po nacionalnosti ali što bismo to potencirali, šta ima veze da li sam Rumunka, Srpkinja, Mađarica, jel' tako?' E potpuno obrnuta situacija je bila kada sam otišla u Rumuniju, tamo su me svi zvali Srpkinja. Ja kažem njima svoje ime, da sam u suštini Rumunka, samo što živim u Srbiji. Ne znam, stalno su me mešali i onda na kraju krajeva, stalno se zapitaš šta si ti u stvari” (T. S. 1983).

Tokom devedesetih godina, kaže Ž. S., u mađarskoj nacionalnoj zajednici je bilo pozitivno prihvaćeno to što izveštava na srpskom jeziku jer se shvatalo kao prostor da bitne teme dopru do šire publike. Međutim, smatra da je danas izraženije zatvaranje u nacionalne okvire.

„Možda je to čak danas aktuelnije pitanje, nego što je bilo u to vreme, sada kada počinje na ozbiljan način da se promovise 'novinarstvo u nacionalnom duhu', gde vi automatski ispadate iz kombinacije” (Ž. S. 1953).

Činjenica da se tokom životnog i radnog veka mnogih generacija, usled društveno-istorijskih okolnosti, promenilo nekoliko država, nosi specifičnost identiteta nekadašnjih Jugoslovena. Pojedine novinarkе koje su detinjstvo i mladost provele u SFR Jugoslaviji nakon raspada države smatraju da su ostale bez domovine, što ih čini *drugacijima* u odnosu na one koji su prihvatili određeni nacionalni identitet ili su rođeni nakon konstituisanja Republike Srbije kao samostalne države.

„Kod nas u kući je bila jedna jugoslovenska atmosfera. I onda je odjednom nestala Jugoslavija i ja nisam srećna što živim u državi koja se zove Srbija pa sam sebe proglasila za apatrida, bez domovine, osim što se izjašnjavam nacionalno kao Vojvođanka na užas kada treba negde to da kažem. A to je jedini identitet koji imam, vojvođanski” (V. Š. 1948).

„Kada je pukla ona prva puška i ubila vojnika u Splitu, ja sam zapala u strašnu depresiju, budila sam se u plaču, za mene je bila zastrašujuća, neshvatljiva pomisao da u našoj zemlji ubijaju ljude” (V. L. 1954).

„Bila sam protiv rata i jako mi je teško pao raspad Jugoslavije. Ja se i danas izjašnjavam kao Jugoslovenka. Ne zbog toga što žalim za davno prošlim vremenom nego što na taj način izražavam otpor protiv nacionalizma i što

ne prihvatam da me neko uvuče u pripadnost nacionalnom identitetu. To je bila moja zemlja, u njoj sam odrasla i formirala se kao ličnost” (B. D. 1970).

Lična iskustva novinarki potvrđuju feminističku teoriju *drugosti*, koja se u navedenim primerima pojavljuje na različitim nivoima: novinarke kao *druge* u odnosu na muške kolege i profesiju, novinarke iz manjinskih zajednica kao dvostruka *drugost*, novinarke koje nemaju decu kao *druge* u odnosu na one ostvarene u majčinskoj ulozi. Međutim, bez obzira na *drugost* u novinarstvu, intervjuisane novinarke su *prve* u aktivizmu i borbi za društveni interes.

Novinarke su kroz svoj profesionalni rad ali i mimo novinarstva bile ili su i dalje društveno aktivne u borbi za poštovanje ljudskih prava, u okviru toga i ženskih prava a pojedine (M. S. i J. Z.) su se u potpunosti ili u značajnoj meri fokusirale na rodnu ravnopravnost. Upravo o aktivizmu mimo profesionalnog novinarskog rada govori i Margaret Melin koja navodi da žene koje su uspele da uđu u društvenu oblast novinarstva, da bi dobile mogućnost i prostor da rade i bore se, u svakodnevnom radu koriste niz taktika, među kojima je i sticanje „obrazovnog kapitala” u vidu novinarskih kurseva, ali i seminara, radionica i drugih aktivnosti koje nisu isključivo u vezi sa novinarstvom (prema Melin, 2008: 218–222). Navedeno posebno dolazi do izražaja u kriznim periodima u koje svakako spadaju ratne devedesete i dominantna nacionalistička politika tih godina kada su neistomišljenici snosili posledice u vidu otkaza, progona, hapšenja, ubistva (novinari Dada Vujasinović i Slavko Ćuruvija). Novinarke u Vojvodini posebno su bile glasne u različitim aktivnostima i akcijama pokrenutim u cilju odbrane profesije.

„Osnovano je – i ja sam među tih trinaestoro osnivača – Nezavisno društvo novinara Vojvodine. Pokrenuli smo razne akcije, nedeljnik Nezavisni, otvorili Prozor (nedavno preminuli kolega Jan Briza uložio je veliki trud da se Prozor ne zaboravi i posle 20 godina izdao, uz pomoć bivših učesnika, knjigu dokument ‘Prozor’). Prozor je okupljao novinare, otpuštene ili smenjene, iz svih redakcija, bilo ih je mnogo iz Mađar soa, Ruskog slova, redakcije rumunskog časopisa” (Z. R. 1948).

„Svugde sam bila prisutna i kao ličnost i kao novinarka. Prvom prilikom sam potpisala UJDI – Udruženje jugoslovenske demokratske inicijative, Evropskog pokreta Srbije, Vojvodine. Uključila sam se u rad Mirovnog pokreta Vojvodine, Žene u crnom, Ženskih studija ‘Mileva Marić-Einstein’, Ekumenske humanitarne organizacije, Helsinškog odbora za ljudska prava, Kuće tolerancije, Etničkog foruma, Vojvođanskog kluba” (G. Š. T. 1948).

U situacijama krize, tranzicije i socijalnih promena do izražaja dolazi neformalno obrazovanje kao jedan od načina savladavanja ili adaptiranja na društvenu realnost. Upravo društvena realnost Srbije s kraja 20. veka oblikovala je jednu od najugroženijih grupa, žene organizatorke, nositeljke i korisnice, „novog

obrazovanja" (Veselić, Popović, 2008: 342). Sa idejom istraživanja, proučavanja, unapređenja i poboljšanja društvenog položaja žena u Novom Sadu je 1997. osnovano udruženje građana „Ženske studije i istraživanja“, a među polaznicama i saradnicama su bile i novinarkе (G. Š. T., J. Z., M. S.). U osnivanju Ženskih studija u Subotici učestvuje inovinarка V. L. jer je to, kako obrazlaže, bio način da izrazi svoj opozicioni novinarski stav.

„Uvek sam bila tako malo feministički nastrojena, jer je feminizam jedno vreme bio isto vrsta opozicionog stava. Po meni, prava pozicija je uvek opoziciona. Mejnstrim je uvek sumnjiv" (V. L. 1954).

Nakon talasa repatrijarhalizacije društva devedesetih godina i pada Miloševićevog režima, u prvoj dekadi 21. veka, M. S. izlazi iz dnevnog novinarstva i 2004. godine u Kikindi osniva žensku nevladinu organizaciju „Centar za podršku ženama" sa idejom političke edukacije žena i podsticaja za ulazak u javnu sferu i u politiku.

„Taj proces retradicionalizacije je dao neviđeno brz rezultat i 2000. je bilo neophodno vratiti žene na javnu scenu i u politiku i to je bilo prvo polje rada naše organizacije" (M. S. 1965).

Samo četiri (M. S., J. Z., G. Š. T., V. L.) od 16 novinarki govore o sopstvenim aktivnostima u ženskim organizacijama, dok ostale, kao što je već pomenuto, rodnu neravnopravnost smatraju važnim, ali ne i ličnim problemom, stoga bolji položaj žena doživljavaju kao deo profesionalnog i aktivističkog zalaganja za opšte društvene promene. Posledica navedenog očitava se u tome da se, bez obzira na visok stepen profesionalnog novinarstva, ne doprinosi puno poboljšanju položaja žena zaposlenih u medijima, što se može okarakterisati kao nizak stepen prihvatanja *rodno određene novinarske kulture*.

5. ZAKLJUČAK

Na uzorku životnih sećanja 16 novinarki pripadnica različitih nacionalnih zajednica kao i većinskog naroda rekonstruiše se lični, rodni, profesionalni, novinarski, ali i kolektivni identitet građana i građanki koji žive na teritoriji Vojvodine. Rad rasvetljava rodnu dimenziju razvoja novinarske profesije u dužem vremenskom periodu, u drugoj polovini 20. i početkom 21. veka u Vojvodini koja je kao autonomna pokrajina bila sastavni deo različitih država: SFR Jugoslavije, SR Jugoslavije, Državne zajednice Srbije i Crne Gore i Republike Srbije. Budući da su istraživanjem obuhvaćene različite generacije novinarki rođenih u periodu od 1944. do 1985. godine, njihova lična sećanja ilustruju istorijski period u trajanju od pola veka u različitim državama i različitim ideologijama.

Novinarke svojim životnim pričama potvrđuju kriterijume postavljene prilikom odabira istraživačkog korpusa jer nedvosmisleno pokazuju doslednost

u svom radu, poštovanju novinarskih i etičkih kodeksa a parcijalni interes pojedinaca podređuju javnom interesu.

Profesionalni identitet je specifičan, zajednički identitet novinarki iz Vojvodine, dok se na individualnom nivou može govoriti o *višestrukim identitetima žena* (ćerke, sestre, majke, supruge, partnerke, udovice, novinarke, građanke, Vojvođanke, pripadnice manjinske nacionalne zajednice i dr.) nastalih ukrštanjem različitih komponenti.

Žene u novinarsku profesiju ulaze kao *druge*, što potvrđuju i sećanja novinarki koje su počele da rade šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka. Iskustvo većine novinarki, pokazuje da, bez obzira na broj žena u medijima, upravljačke strukture (uredničke, direktorske, vlasničke) i dalje pripadaju muškarcima što pokazuje njihovu profesionalnu i političku moć. Istraživanje takođe potvrđuje pretpostavku da su novinarke pripadnice manjinskih nacionalnih zajednica dvostruko *drugo* u odnosu na novinarke većinske zajednice i muške kolege u sopstvenoj zajednici.

Konstatovana *drugost* žena u medijima, sagledana iz istorijske, ali i perspektive društveno-političke moći važna je za određivanje stepena rodno određene kulture u novinarstvu. Rezultati istraživanja pokazuju da je kod novinarki izražen rodni identitet, ali je podređen profesionalnom, jer se u slučaju većine novinarki rodni identitet shvata kao statički žensko-muški polaritet a ne kao kategorija višestrukih identiteta.

Rezultati istraživanja pokazuju da su pojedine intervjuisane novinarke istrajne u zalaganju i borbi za slobodu, ali ne ličnu, slobodu sebe kao žene, jer je to nešto što se smatra manje vrednim i nedovoljno društveno opravdanim u odnosu na slobodu novinarske profesije. Na osnovu navedenog može se zaključiti da su novinarke *objekat* u odnosu na novinarstvo, a ne *subjekat* novinarstva. Može se konstatovati i da je prisutno nedovoljno razumevanje novinarki ili pridavanje malog značaja činjenici da mediji imaju ogromnu ulogu u kreiranju rodno osetljivog društva.

Shodno interdisciplinarnosti rodni studija koje, kombinujući mogućnost kritičkog promišljanja različitih naučnih oblasti i metoda, otvaraju novi pristup izučavanju društvenih odnosa, profesionalno i životno iskustvo novinarki iz Vojvodine, predstavlja važan empirijski materijal za istraživanje korelacije rodnog, profesionalnog i etničkog identiteta žena u novinarstvu.

Smiljana Milinkov

PROFESSIONAL AND GENDER IDENTITY OF FEMALE JOURNALISTS
IN VOJVODINA – FEMALE JOURNALIS AS *OTHERS*

The idea is to work on the basis of the theoretical concept of otherness, shed light on the gender dimension of the journalistic profession and deconstruct patriarchal cognitive framework and through a feminist perspective contribute to a better understanding of individual and social life in the second half of the 20th and beginning of the 21st century in Vojvodina.

Women in journalism as other inputs, as some studies have shown (Milivojević, 2011, Matovic 2013), regardless of the number of women in the media, professional and social power still belongs to men because they still hold the management structure in the media. Journalist members of minority communities are twice as compared to the second journalist from the majority community and male colleagues in their own community.

The survey was conducted by the method of oral life stories of 16 journalists from different generations who have worked or are working in various media in Vojvodina, in the language of the majority or the languages of minority ethnic communities.

The research results indicate intersectionality of *otherness* of the interviewed journalists, because it is not based solely on gender differences between the male and female, but is based on a variety of identity categories such as ethnicity, gender, language, age, social status, social position and ideological framework.

Key words: gender, profession, journalist, media, otherness, Vojvodina.

LITERATURA

- Adams, J. (2011). *Women's Peace Oral History Project Guidelines and Resources*. (Materijal sa kongresa Međunarodne lige žena za mir i slobodu /WILPF/ održanog od 1–5. juna 2011. na Univerzitetu Severna Karolina, SAD)
URL: <http://www.ja1325.org/PDFs/OralHistoryGuidelines.pdf>
- Batler, Dž. (2010). *Nevolja sa rodnom: feminizam i subverzija identiteta*. Loznica: Karpos.
- Blagojević, J.–Lončarević, K. (2011). Postmoderni feminizam. U: *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Boarov, D.–Barović, V. (2012). *Velikani srpske štampe*. Beograd: Službeni glasnik.
- Bruin, M.–Ross, K. (2004). *Gender and Newsroom Cultures: Identities at Work*. Cresskill, NJ, Hampton Press.
- Byerly, C.–Ross, K. (2006). *Women and Media*. Oxford: Blackwell publishing.
- Connell, R. (2009). *Gender in World Perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Crenshaw, K.W. (1991). *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color*, Stanford Law Review, Vol. 43, No. 6., 1241–1299.
- Čanak, M. (2008). Sećanja žena: elementi literarnosti i pokušaj žanrovskog

- određenja. *Životne priče žena – 'A što ću ti ja jedna pričat...'*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, 12–16.
- De Bovoar, S. (1983). *Drugi pol II* (drugo izdanje). Beograd: Bigz.
- Douglas, S. (1994). *Where the Girls Are: Growing up Female with the Mass Media*. New York: Times Books/Random House.
- Duhaček, D. (2011). Rod i identitet. U: *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Duhaček, D. (2014). *Studije roda: od Deklaracije o pravima žene i građanke do drugog pola*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Dunaway, D. K., Baum, W. K. (1996). *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Second edition. Nashville. American Association for State and Local History.
- Fuko, M. (2006). *Volja za znanjem. Istorija seksualnosti I*. Loznica: Karpos.
- Harding, S. (2005). *Multikulturalnost i nauka*. Podgorica: CID.
- Kopić, M. (2015). Sjećanje je sloboda. U: Beč, J. (ured.). *Pucanje duše*. Novi Sad: Centar za interkulturalnu komunikaciju.
- Kovačević, I.–Antonijević, D.–Trebješanin, Ž. (2013). Metodološki okvir proučavanja nostalgije i životnih priča. U: *Etnoantropološki problemi n. s. god. 8, sv. 4*. Beograd: Filozofski fakultet, 945–963.
- Matović, M. (2013). Rodna dimenzija novinarske profesije u Srbiji. *Genero*. Beograd: Ženske studije, 97–118.
- McAdams, D. (2001). *The Psychology of Life Stories*. Review of General Psychology, Vol. T. No 2, 100–122.
- Melin, M. (2008). *Gendered Journalis Cultures: Strategies and Tactics in the Fields of Journalism in Britain and Sweden*. Goteborg: JKG (University of Goteborg). URL:<http://dspace.mah.se/dspace/bitstream/handle/2043/12450/Inlaga%20final;jsessionid=57254CC0DBE7CB2055A6D87EC2099B92?sequence=2>.
- Milinkov, S. (2014). Medijska prezentacija žena pedesetih godina prošlog veka u Jugoslaviji: retradicionalizacija društva vs. emancipacije na primeru Autonomne pokrajine Vojvodine. U: *Narodna umjetnost, vol. 51, no. 2*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 173–190.
- Milinkov, S. (2015). Društvene promene i obrazovanje – profesionalni i rodni identitet novinarki u Vojvodini. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. XL-2*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 121–137.
- Milivojević, S. (2011). Profesija na raskršću – novinarstvo na pragu informacionog društva. Beograd: Fakultet političkih nauka. URL:<http://www.fpn.bg.ac.rs/2011/07/14/profesija-na-raskrscu>
- Milojević, I.–Markov, S. (ured.) (2011). *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Nedeljković, M. (2009). *Hronika Udruženja novinara Srbije 1941–2006*. Beograd: Udruženje novinara Srbije i Službeni glasnik.
- Papić, Ž.–Sklevicky, L. (ured.) (2003). *Antropologija žene* (drugo izdanje). Beograd: Biblioteka XX vek.

- Papić, Ž. (2012). Društveni položaj žene – specifičnosti i teškoće utemeljenja problema. U: Duhaček, D., Ivanović, Z., Zaharijević, A. (ured.). *Žarana Papić. Tekstovi 1977–2002*. Beograd: Centar za studije roda i politike, Fakultet političkih nauka, „Rekonstrukcija” ženski fond i Žene u crnom.
- Reinharz, S., Davidman, L. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
- Savić, S. (1993). *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Savić, S. (ured.) (2001). *Vojvodanke (1917–1931): životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, S.–Mitro, V.–Čanak, M. (2008). *Životne priče žena – ‘A što ću ti ja jedna pričat...’*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, S.–Čanak, M.–Mitro, V.–Štasni, G., (ured.) (2009). *Rod i jezik*. Novi Sad. Futura Publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, S. (2015). *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.
- Skrozza, T. (2009). Žena u redakciji: žena u medijima. U: Vasiljević, L.–Anđelković, V. (ured.). *Priručnik za medije*. Beograd: Ženski INDOK centar.
- Stojaković, G. (2012). *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena (1945–1953)*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova.
- Tierney, W. G.–Clemens, Randall F. (2012). The Uses of Life History. In: *Handbook of Qualitative Research in Education*, ed. Sara Delamont. Edward Elgar Publishing, 265–281.
- Torkkola, S.–Ruoho, I. (2011). Looking for Gender Equality In Journalism. *Gendered Transformations. Theory and Practices on Gender and Media*. Bristol/ Chicago: Intellect.
- Valić-Nedeljković, D. (2011). Rod i mediji. *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterranean Publishing, 447–459.
- Van Zoonen, L. (2011). Preface. *Gendered transformations. Theory and Practices on Gender and Media*. Bristol/ Chicago: Intellect.
- Zaharijević, A. (ured.) (2007). *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*. Beograd: Žene u crnom, Centar za ženske studije i Ženski fond „Rekonstrukcija”.